

Іван Нечуй-Левицький

Без пуття

Оповідання по-декадентському

Електронна бібліотека української літератури
KIUC

Іван Нечуй-Левицький. *Без пуття*. Оповідання по-декадентському. 1900 р.

Набір: Ярослава Пришедько

Електронне форматування: Юлія Косаренко

Текст звірено із виданням: *Іван Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах*. Том сьомий. Прозові твори. Київ: Наукова думка, 1966. Ст. 294 - 350.

© Канадський Інститут Українських Студій

Без пуття

Оповідання по-декадентському

I

Павлусь Малинка був гарний з лица, мов чорнявий та кучерявий бог Аполлон. Настуся Самусівна була пишна на вроду, мов Афродіта, котра тільки що вихопилась з морської піни на хвилях, але ще не помолилася богу, не вмилась і не обтерла гаразд рушником морської піни на виду. Настуся була гарна, але трохи блідувата, ніби втомлена, або трохи заниділа, ніби вона дві ночі поспіль танцювала на балі. Вона була значного, багатого роду, а він ще значнішого й багатішого. Вона зросла в розкоші, а він ще в більшій. В її батька і в неї давно вітер свистів у кишенях; в його кишенях вила й скиглила хурдига. В її покійної мами і в неї самої кишені були з дірками, кудюю з ранку до вечора за границею витрушувались червінці по Парижі, Ніцці та Римі, неначе борошно по грудяному та бакаюватому шляху з подіравленого мішка на возі. В його тата і в його самого кишені були неначе якісь безодні, кудюю провалились дві селі, ще й сахарня з костопальнею та з двома височезними трубами-димарями, навіть не зачепившись у їх штанях та холошах.

Вона й її мама взимку звичайно жили в Парижі, а влітку швендяли, як цигани з шатрами, то по Швейцарії, то по Тіролі, то по Рів'єрі, тікаючи од спеки, од мошки, комарів та гедзів, а приїздили додому на Україну вряди-годи тільки тоді, коли їх кишені спорожнювались. Він, скінчивши реальну школу, поїхав з батьком та матір'ю до Парижа буцімто докінчувати своє вчіння, записався в одну вищу школу вольним слухачем, щось там слухав раз на тиждень для людського та батьківського ока, але в дійсності нічого не слухав у школі, бо мав дуже делікатне чуття, більше здатне слухати артисток в опері, ніж усякі нудні та мудрі лекції. Він бив байдики в Парижі й після смерті батьків, спорожнивши кишені до самісінького дна, вернувся в Київ і гайнував без пуття решту батьківського добра, чого не встиг іще прогайнувать його тато.

Настуся таки спала вночі, хоч вона і її мама лягали спати сливе перед світом. Павлусь уночі ніколи не спав: проводив ночі то в клубі, то в ресторанах за бенкетами та картами, аж уранці вертався додому й спав сливе до вечора. В його день був уночі, а ніч була вдень, як буває в пугачів, сов та кажанків.

Його всі звали божевільним; її — навісною. Вона була й розумна зроду, але в неї неначе не було однієї клепки в голові; в його зроду голова була не без тями, але була ніби недобре набита обручами, ще й з слабкими вторами.

Настуся була в свого батька одиниця. Павлусь зостався в свого батька так само одинак. Він якось таки скінчив реальну школу, хоч од лінивства двічі трохи не втопився, перепливаючи ту неглибоку річку премудрості; але його двічі вирятували вчителі та батьки і таки якось доволокли його за руки до другого берега. Вона ніякої школи не скінчила, хоч усе починала; завжди починала та на тому й скінчила. Батько хотів оддати її в гімназію або в інститут. Мати стала проти того дибки, сперечалась довго й таки не дала дочки в чужі руки, між чужі діти усякої масті: вона боялась, щоб дівчина там часом не заниділа од важкої праці, не спростилась, щоб часом не набралася ліберальних ідей і усяких бацил та бактерій, бо тих бацил та бактерій вона боялась гірше, ніж чуми, ніж нудьги од науки. Настусю вчили вдома дорогі гувернантки та усякі вчительки. Настуся вчилася дома поволі, не хапаючись, вчилася, як мокро горить; вчилася, коли сама хотіла. Вона вчилася й гуляла, гуляла й вчилася наперемінку, щоб було не дуже важко. Три дні вона вчилася, а на четвертий день мама возила її в танцклас танцювати з дітьми. Знов три дні вчилася, а два дні одпочивала: мама возила її сковзаться на льоду на лижвах, або в гості, або брала

з собою кудись, ідучи з візитами, а ввечері возила в театр. У Настусі літні вакації тяглись ціле літо, цілих п'ять місяців, щоб вона гаразд одпочила од праці та не помарніла, не зблідла на виду.

Незабаром Настуся зовсім не схотіла вчитись: попроганяла своїми вередками вчительок і на тому скінчила свою науку. Мати постановила, як тільки Настуся підросте, повезти її в Париж і там викінчити курс її науки. В Настусі гарна головка так і зосталась вольна од усякого поганого, важкого вчіння. Зате ж Настусю дуже багацько вчили музики, бо сама мама дуже любила усяке штучництво, а найбільше музику. І Настуся справді напродиво була здатна до музики. Музика далась Настусі дуже легко, і вона швидко вивчилась чудово грати на роялі. Вона ще добре вміла малювати квітки на фарфорі. В неї вдача була й справді артистична.

Мати любила свою одиницю без міри, без тям, якоюсь хворобливою, нервовою любов'ю, якою люблять дітей дуже нервові та дуже почутливі матері. Вона пестила дитину, не давала їй довго сидіти за вчінням, щоб дитина не мордувалась, споблювала їй так, ніби вона сама сиділа за книжкою й мучилась. Вона воляла її волю, давала їй усе, чого тільки було її душа забажає. З самого малку усі в господі воляли її волю, ніби волю якогось божка. Мати вбирала її в оксамит та шовк, гралась нею, гралась її убираннями, неначе дитина куклами, цяцькалась, панькалась з нею й чванилась нею без сорому перед усіма.

Настуся надзвичайно любила цяцьки та ляльки — це найвище дитяче штучництво. Мати накупувала для неї цілий магазин дорогих ляльок та усяких цяцьок. Купували для неї ляльки й цяцьки і тітки й дядини. І дядьки й натітники, і усякі кузинки і дарували їй на іменини. Тих ляльок та цяцьок назбиралась ціла зашкляна шафа.

Ще на дванадцятому році Настуся носилась з ляльками, гралась та милувалась ними, голубила їх, звала їх своїми сестрами та дітками, а себе звала їх мамою. Вона сама шила для кукол нові убрання, одягала їх то за паннів, то за сільських дівчат, вишивала їм взорцями сорочки та хвартушки, робила квітки на голови, чіпляла на шиї намиста й дукачі. Вона сідала проти їх в кріслі, сама гарна, неначе здорова лялька. Мати припадала до неї, цілувала, пестила, потім садовила її собі на коліна, коли вже її ніжки не теліпались, а торкались об діл, цілувала її й пригортала до серця.

Усі тітки, дядини та кузинки так само пестили Настусю, мазали її та хвалили, аж перехвалювали на один бік, бо підлещувались до її тоді ще багатой матери.

Настуся ще змалку тільки й любила одно й єдине: французьке, ілюстровані гарними малюнками казочки. Вона начиталась їх так, що од восьмого року уявляла себе якоюсь казчаною особою й любила одягатись в усякі надзвичайні казчані убрання, одягала й інших дівчаток, своїх приятельок-гостей. Вони перебирались то за царівен, то за циганок, то за туркеня, то за хлопчиків-царенків. В цих чудових убраннях та в паперових коронах вони танцювали, вдаючи з себе усяких казчаних людей та всяких привидів. В Настусі рано заворушилась фантазія. Вона вже на дванадцятому году навіть вдень боялась сама виходити в другу порожню кімнату, а ввечері боялась зоставатись сама в кімнаті, коли часом її мати або гувернантка виходили кудись до іншого покою. Їй здавалось, що кругом неї десь поховались по світлицях якісь царівни, відьми, вовки в червоних шапочках та усяка казчана мара. В Настусі дуже зарані розвилась уява та мрійність.

Як Настуся дійшла до зросту, її мати посварилась з батьком на смерть. То були дві вдачі не тільки не схожі, але навіть супротивні одна одній, неначе люті вороги. Він був поміркована, статковита й практична людина. Його жінка була непоміркована, розтратлива, любила розкіш та шикарне гойне життя й сипала грішми, як половою. З ранку до вечора вони обоє тільки те й робили, що зачіпали одно одного докорами, сварились, змагались та лаялись. Вона обридла йому гірше печеної редьки; він обрид їй і остогид так, що вона не могла й дивитись на його. Вона полаялась з ним, покинула його й виїхала за границю, щоб Настуся скінчила в Парижі своє виховання і вчіння.

— Баба з воза — на колеса легше! — сказав Самусь перехрестившись. — Принаймні в хаті буде тихо.

Але він помилився трохи: баба встала з воза, але на його колеса, на його кишені стало ще важче.

Мати з Настусею оселились на прожиття в Парижі Настуся записалася в якусь школу, щоб довчиться французької мови та вислухати курс французької літератури. До неї ходив дорогий вчитель музики й виправляв її гру на роялі. Скінчивши своє виховання, Настуся з нудьга читала дуже багацько книжок, та все романів. Але романтики, а найбільше Жорж Санд та найновіші декадентські поети й повістярі найбільше припадали до її нервової, мрійної, випешеної, трохи збоченої вдачі.

Довго вони з матір'ю жили та швендяли по всіх усядах за границею й, певно, жили б довше. Але незабаром мати почала кородитись на груди, сохнуть та в'янути. Неспокійні усякові пережитки незабаром дали себе знати. Щоб розбуркати свої слабкі нерви, вона впускала собі морфій в ліве плече; на тому місці в неї завсігди наганяло болячки. Вона швидко заслабла на сухоти, довго лічилася усякими ліками, побувала на усяких водах і врешті померла. Настуся трохи не збожеволіла, трохи сама не вмерла з горя та з туги. Вона мусила вернутись у Київ до батька, в препротивну провінцію.

Вернувшись додому, Настуся одразу здивувала усіх усім: і своєю занадто вже вольною паризькою поведінкою, і своїми різкими манерами, і своїм убранням, здоровецькими капелюшами з копицею страусових пер на голові. Перейнятлива, як мавпа, проворна, жвава та вертка зроду, вона ще до того вдавала з себе дуже ворущливу й жваву парижанку. Де треба було обернутись, вона перекручувалась на одній п'яті раз або й двічі. Де траплялось тільки переступити через рівчачок під дошовими трубами на тротуарі, вона плигала через його, та ще й з розгоном, неначе коза через перелаз. В парках, де вилась будлі-де стежка на сугорб або горб, вона не виходила вгору, а вибігала, неначе вилітала. В театрі в проходах між кріслами вона не ходила, а бігала й ніби пурхала. Завсіди й скрізь вона крутилась, вертілася, неначе дзига. Дами так і продражинли її американською дзигною, а панни дражнили її паризькою козою. Вона ходила по місті й на прогуляння, і в гості сама як дуже еманципована панна, робила все, що тільки припадало їй до вподоби, вбиралась чудно, як тільки хотіла. На людський поговор, на осуд суспільства вона нітрошки не вважала, бо ставила себе без міри вище од усіх провінціалок і в вічі сміялася з їх забобонів.

Усі знайомі загалом поглядали скося на Настусю, як на трохи навіжену. Тітки та дядини силкувались направляти її на добру путь, чіплялись до неї. Але вона сміялася з їх і з їх напутіння таки просто їм в вічі й кепкувала з їх усіх. Батько тільки махнув на неї рукою, як і на її матір, бо добре знав незламну, цупку вдачу їх обох... Вона бундючилась і перед своїм батьком і вважала на його, як на грубу й просту людину, як на деспота й варвара.

Павлусь вернувся з-за границі, так само нахапавшись вершечків наймоднішого декадентства в заграничних вищих кружках серед молоднечі. Взагалі Павлусь і Настуся повертались додому готовісінькими. Павлусь розторсав собі нерви систематичною гульнею по ночах, алкоголем та романтичними походінками. Настуся була зроду істерична й трохи психопатка, бо перейняла це добро на спадщину од своєї прицуцуватої мами-морфіністки.

Вернувшись з-за границі додому, Настуся в однієї своєї тітки стикнулася з Павлусем і познайомилася з ним. Павлусь одразу вразив її своєю надзвичайною красою. Він був пишний на диво, рівний станом, чорнобривий, з таким гарним лицем, неначе воно було намальоване тонким пензлем дуже високого художника. І чорні густі брови були ніби вимальовані на високому гладенькому чолі, і виразні, звивчасті червоні уста були ніби обведені найтоншим пензлем. Очі карі, ясні, блискучі, вуса довгі, м'які, як шовк, васильки на висках кучеряві, рожеві вуха, пишний

матовий колір довгобразого виду — усе було ніби намальоване найсвіжішими фарбами, аж очі вбирало в себе!

Настусю одразу вразила така дивна, художня краса, вразила її артистичне почування. Вона одразу покохала його гаряче, палко, як кохають дуже нервові особи, з усолодою й навіть муками серця. На неї ніби одразу найшла якась солодка пошесть, обхопила її всю, промкнулась у й серце, в її душу й обхопила ніби полум'ям. Павлусь так само покохав Настусю й незабаром признався їй на одному балі, що любить її щиро й без неї не може животіть, не може дихати. Тиждень мучилась Настуся, не бачивши милого, неначе в огні пропасниці. Вона зблідла, помарніла, заниділа, сливе заслабла, никала по Хрещатику, світом нудила, никала скрізь, сподівалась, чи не вглядить його будлі-де. Але Павлусь ніби зумисне сховався од неї в своїх покоях. Попомучившись тиждень, вона таки насмілилась просто піти до його, побачитись з ним і хоч надивитись на його. В Парижі, в Латинському кварталі, вона не раз і не два, жартуючи, забігала з візитами до знайомих студентів потай од мами, бо вважала на себе, як на зовсім еманциповану панну, нехтуючи якимись там старосвітськими забобонами в суспільстві.